

Mario Stipančević

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

KORESPONDENCIJA MILOVANA GAVAZZIJA U HRVATSKOM DRŽAVNOM ARHIVU

UDK 930.253:929Gavazzi, Milovan(044.2)

Stručni rad

Članak prikazuje korespondenciju istaknutoga hrvatskog etnologa Milovana Gavazzija, nastalu tijekom njegova dugogodišnjega bavljenja znanstvenim i pedagoškim radom. Pored općih obilježja vezanih za količinu, preuzimanje i sređivanje gradiva, njegovim se sadržajem, pored količine i očuvanosti, ponajprije nastoji ukazati na strukturu korespondenata, odnosno fizičkih i pravnih osoba s kojima je stvaratelj bio u kontaktu te na značenje toga dopisivanja u mogućim etnološkim i kulturnoantropološkim istraživanjima.

***Ključne riječi:** Milovan Gavazzi, korespondencija, Hrvatski državni arhiv, osobni fond*

O stvaratelju fonda

Rijetko je koja osoba obilježila razvoj jedne znanosti u Hrvatskoj kao što je to učinio Milovan Gavazzi u etnologiji. Riječ je o znanstveniku i pedagogu, koji je čitav svoj dugi životni i radni vijek posvetio proučavanju tradicijske kulture i podizanju etnološke struke na razinu drugih, »poznatijih« humanističkih i društvenih znanosti, poput povijesti ili sociologije. U sedam desetljeća dugom djelovanju Gavazzi je odgojio generacije hrvatskih etnologa te napisao velik broj članaka i nekoliko knjiga,¹ utirući put razvoju hrvatske etnologije iscrpnom analizom na terenu dobivenih podataka. Njegovo se djelovanje na stručnom polju može ugrubo svrstati u četiri tematska kruga: proučavanje zajedničkih elemenata predajne tradicijske kulture slavenskih naroda, odnosno onoga što se do danas sačuvalo kao praslavenska baština, struktura i tipova obiteljskih zadruga, etnomuzikoloških značajki naroda jugoistočne Europe te slavenske i južnoslavenske

¹ Iscrpnu bibliografiju Gavazzijevih radova vidi u Belaj, Vitomir: *Bibliografija radova Milovana Gavazzija*, *Studia ethnologica Croatica*, sv. 7/8, Zagreb, 1995./1996., str. 27–44.

jezične baštine.² *Kulturnohistorijski* pristup istraživanju, od kojega nije nikada odstupio, isključivo je podrazumijevao proučavanje seljaštva i seljačke kulture, koju je držao izvornom i jedinom pravom – »narodnom«. Iz toga se razloga, uz neprijeporno priznavanje za velikana etnološke znanosti u nas i u Europi, u domaćim etnološkim krugovima zapodjenula rasprava oko ispravnosti spomenutoga pristupa koji je, prema nekima, u potpunosti zapostavljao »gospodsku«, odnosno urbanu kulturu, baveći se jedino proučavanjem pojedinih nepromjenjivih (»kardinalnih«) elemenata seljačke kulture, tražeći njihovo podrijetlo u što davnijoj prošlosti i slijedeći tragove njihova širenja u prostoru. Kritika mu ponajviše zamjera da je ogromnim autoritetom nametnutom isključivošću kulturnohistorijskoga pristupa u odgoju novih naraštaja etnologa doveo da izvan interesa etnologije ostanu etničnost, vjerska problematika, mijene običaja i kontekst njihove upotrebe, odnos moći, tj. politike spram njih, kompleksi gradskih običaja (da samo spomenemo najvažnije). Zbog takvoga, jednoobraznog, pristupa i podozrivosti spram drugih i drugačijih teorija i metoda, smatraju kritičari, domaća je etnologija skrenula u znanstvenu stranputicu te postala zastarjelom i gotovo nesposobnom za napredak. Posljedica spomenutoga stajališta vodećih hrvatskih etnologa, prema kojemu je drugačiji pristup istoj problematici proglašavan ne samo lošijim od vlastitoga, nego i neznanstvenim, bilo je udaljšavanje etnologije od glavnih tokova modernih društvenih i humanističkih znanosti, životarenje na posljednjem mjestu kada je bilo riječi o novčanim i materijalnim dotacijama, što je utjecaj njezinih stručnjaka na vrhove društvene i političke scene učinilo zanemarivim.³

Unatoč svemu nepobitna je činjenica s kojom se slažu i pobornici i kritičari Gavazzijeva pristupa da je riječ o osobi koja je (uz svojega učenika i suradnika Branimira Bratanića)⁴ obilježila razvoj hrvatske etnologije od 1930-ih pa sve do smrti 1992. Neumornim i predanim radom, gotovo neiscrpnom energijom te iznimno širokom naobrazbom i ugledom koji je stekao u domaćim i svjetskim etnološkim krugovima, o čem će uvelike svjedočiti opseg i struktura njegove korespondencije, bez ikakve se zadržke može reći da je riječ o svjetski priznatom znanstveniku, stručnjaku i pedagogu koji je udario temelje etnološke znanosti u nas te jednom od najboljih poznavatelja praslavenske i slavenskih kultura uopće.

Milovan Gavazzi rođen je u Gospiću 18. ožujka 1895. od oca Artura⁵ i majke Katarine rođ. Lovrić. Srednju je školu polazio na Sušaku i u Zagrebu, gdje je 1913. maturirao. Filozofiju i kroatistiku povezanu sa studijem slavenskih jezika i kultura studirao je na Zagrebačkom (sedam semestara, 1913.–1917.), a slavenske jezike, starine i folklor na Praškom sveučilištu (posljednji semestar 1917.). Ispite za srednjoškolskoga profesora položio je 1918. i 1919., a 1919. na Zagrebačkom je sveučilištu i doktorirao

² *Put znanstvenog razvoja – misli, metode iskustva* (prijevod teksta objavljenoga u *Problemy metodologiczne etnografii*, Wrocław, 1989., str. 151–156), *Studia ethnologica Croatica*, sv. 7/8, Zagreb, 1995./1996., 23–26.

³ Usp. Čapo-Žmegač, Jasna: *Etnologija i/ili (socio)kulturalna antropologija*, *Studia ethnologica Croatica*, sv. 5, Zagreb, 1993., str. 11–25; Rihtman-Auguštin, Dunja: *Etnologija i etnomit*, Zagreb, 2000., str. 67 i dalje.

⁴ Branimir Bratanić (1910.–1986.), etnolog, od 1936. asistent, a od 1960. profesor na odsjeku za etnologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

⁵ Artur Gavazzi (1861.–1944.), geograf, profesor na Zagrebačkom, Beogradskom i Ljubljanskom sveučilištu.

tezom *Ritmika hrvatskih narodnih pjesama*. Od 1918. radio je kao nastavnik na učiteljskoj školi u Zagrebu, odakle je tri godine poslije, na poticaj ravnateljstva Etnografskoga odjela Hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu, najprije dijelom, a zatim i potpuno pridijeljen tomu muzeju za koji je već prije prikupljao gradivo. Za kustosa je imenovan 1923. U svrhu daljnjega usavršavanja i samostalnoga znanstvenog rada, posebno na području slavenske etnografije, dobio je stipendiju za studij u Pragu 1925./1926., stječući znanja u sveučilišnim institutima toga grada te muzejima Berlina, Hamburga, Krakowa i Beča.

Godine 1926. predložen je za izvanrednoga profesora etnologije s etnografijom na Filozofskom fakultetu, ali je imenovan 1927., tek nakon ponovnoga prijedloga. Tu je nakon neuspjeloga pokušaja Petra Bulata⁶ da osnuje etnološki studij iznova ustrojio studij etnologije, koji je pored proučavanja hrvatske obuhvatio i proučavanje kultura drugih europskih i izvaneuropskih naroda. Tri godine poslije (1930.) imenovan je redovitim profesorom. Na studiju je potaknuo široku stručnu, skupljačku i izdavačku djelatnost, a iz toga vremena datiraju i početci etnografske kinematografije i kartografije.⁷

Od 1935. do 1939. Gavazzi je uključen u sukob s Ivom Franićem Požežaninom,⁸ kojega je 1935. službena beogradska politika postavila za upravitelja Etnografskoga muzeja u Zagrebu bez stručnih kvalifikacija za to mjesto, na kojem je do tada bio Božidar Širola,⁹ poznati muzikolog i skladatelj. Slučaj je dobio epilog nakon četverogodišnje polemike, tijekom osnivanja Banovine Hrvatske 1939., kada je Franić smijenjen s dužnosti upravitelja muzeja, a na njegovo je mjesto kao vršitelj dužnosti postavljen upravo Gavazzi.¹⁰ Na spomenutom je položaju ostao do rujna 1941. Od 1943. do 1944. bio je prodekan, 1951. imenovan je dekanom, da bi 1952. ponovno postao prodekan Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Od 1948. bio je član Odbora za folklor i antropogeografiju JAZU, a od 1949. suurednik *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*. Dopisnim Akademijinim članom postao je 1952., ali je sedam godina poslije dao ostavku na članstvo i sudjelovanje u njezinu radu zbog neslaganja oko uređivanja *Zbornika* i zbog nekoliko odbijenih molbi za prelazak u razred »pravih« članova. Umirovljen je 1965., ali je i dalje honorarno predavao i sudjelovao u poslijediplomskoj nastavi. Godine 1970. bio je dobitnik Herderove nagrade za etnologiju.¹¹

⁶ Petar Bulat (1899.–1945.), etnograf i leksikograf, od 1925. profesor etnologije i etnografije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, od 1928. profesor na Vojnoj akademiji u Beogradu.

⁷ Novak, Vilko: *Življenje in znanstveno delo Milovana Gavazzija*, Traditiones: zbornik Inštituta za slovensko narodopisje 21, Ljubljana, 1992., str. 163–184; Belaj, Vitomir: *Milovan Gavazzi, sein Leben und Werk: Hommage anlässlich seines hundertsten Geburtstags*, Studia ethnologica Croatica, sv. 7/8, Zagreb, 1995./1996., str. 7–22.

⁸ Ivo Franić Požežanin (1886.–1945.), pisac i etnolog, djelatnik Glavnoga ravnateljstva državnih željeznica (1919.–1932.) i ravnatelj Etnografskoga muzeja u Zagrebu (1935.–1939.).

⁹ Božida Širola (1889.–1956.), skladatelj i muzikolog, kustos i ravnatelj Etnografskoga muzeja i administrativni direktor Muzičke akademije u Zagrebu (1935.–1941.).

¹⁰ Pletenac, Tomislav: *Etnologija u službi politike: pozadina sukoba Franić – Gavazzi*, Studia ethnologica Croatica, sv. 7/8, Zagreb, 1995./1996., str. 83–91.

¹¹ Novak, Vilko, nav. dj.

O strukturi korespondencije

Korespondenciju Milovana Gavazzija u Hrvatski državni arhiv zajedno s ostalim gradivom koje čini njegov osobni fond predao je, u dogovoru s njegovim sinom dr. Božidarom Gavazzijem, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u nekoliko navrata od 2000. do 2003.¹² Gradivo fonda, pored korespondencije, uključuje cjeline osobnih i službenih dokumenata, Gavazzijeve radove; tekstove njegovih predavanja; tekstove drugih autora; materijale vezane za studij etnologije na Filozofskom fakultetu; radove studenata; materijale s terenskih istraživanja; ocjene, recenzije, mišljenja; fotografije i crteže; tiskovine; bibliografske bilješke; materijale sa stručnih skupova, sastanaka i komisija; etnološke karte; dokumentaciju vezanu za sukob Gavazzija i Ive Franića Požežanina te cjelinu s ulomcima različitoga gradiva.¹³ Dio korespondencije bio je prilikom predaje djelomice strukturiran u četiri manje ambalažne kutije i to po korespondentima (fizičkim i pravnim osobama), abecednim redom.¹⁴ Preostali, znatno opsežniji dio, bio je izmiješan s ostalim gradivom, te ga je valjalo izdvojiti. Budući da je prilikom preuzimanja gradiva postojala određena struktura korespondencije, nastojalo se slijediti takav obrazac i u daljnjem radu.

Na početku je važno naglasiti da je Gavazzijeva korespondencija poprilično kompletna, jer za velik broj pisama njemu upućenih postoji i koncept njegova odgovora. Ponekad je koncept pisan rukom, ponekad strojem, na poleđini primljenoga pisma ili na zasebnom papiru. Takva je struktura otvorila neke nedoumice na početku sređivanja budući da se postavilo pitanje kako bilježiti spomenute koncepte, jer je riječ o zasebnim sadržajnim, ali često zajedničkim materijalnim jedinicama s pismima koja su uputili korespondenti. Tomu se pokušalo doskočiti na sljedeći način: pisma korespondenata i koncepti Gavazzijevih odgovora zapisani na »vlastitom« papiru uključeni su u jedan broj (ukupan broj dopisa), njihovi prilozi, odnosno broj listova na kojima su pisani izražava ukupnu količinu, dok su koncepti Gavazzijevih odgovora pisani na poleđini pisama korespondenta, kao i brzojavi, broj koverti ili neki prilozi za koje nije bilo moguće točno utvrditi kojemu pismu pripadaju naznačeni u zasebnoj rubrici. Radi lakšega razumijevanja navodimo primjer:

redni br.	korespondent	vremenski raspon	br. pisama/ br. listova	napomena
149.	Burszta, Józef	13. 07. 1964.– 22. 11. 1975.	6 / 6	+ 2 koncepta Gavazzijevih odgovora na

¹² Gradivo koje je u Arhiv preuzeto za posljednje predaje potkraj 2003. zbog naknadnoga pristizanja bit će naknadno i sređeno. Jedan njegov dio čini i korespondencija koja će također nešto poslije biti priključena postojećoj. To će svakako promijeniti određene podatke koji se spominju u članku, ali povećanje broja korespondenata i broja pisama neće biti toliko da bi u konačnici izmijenilo ukupan pogled na cjelinu gradiva o kojoj govorimo. Tim više što rad zapravo donosi izbor pojedinih fizičkih osoba i ustanova koji bi mogli biti zanimljivi potencijalnom istraživaču, a ne popis zastupljenih korespondenata u cjelini.

¹³ Riječ je o okvirnim cjelinama koje će tijekom završnoga sređivanja i izrade inventara zadobiti nešto drugačiji oblik i/ili nazive.

¹⁴ Za to gradivo prilikom preuzimanja nije zaprimljen nikakav popratni popis s imenima korespondenata i količinom korespondencije.

				poledini pisama korespondenta + 1 koverta
150.	Byhan, Arthur i	27. 11. 1926.–17. 01. 1969.	194 / 286	+ 7 koncepata Gavazzijevih odgovora na
	Else			poledini pisama korespondenta + 1
				svetačka sličica + 1 isječak iz novina

Broj korespondenata, njih 1368, i broj pisama i koncepata odgovora (oko 11 900)¹⁵ svjedoči o Gavazzijevoj golemoj radnoj energiji i ugledu, jer je riječ isključivo o dopisivanju vezanom za njegovo znanstveno i stručno djelovanje. Privatnih dopisa nema, izuzevši nekolicinu pisama prijateljskoga karaktera s dugogodišnjim suradnicima. Zanimljivo je napomenuti da Gavazzi nije zapostavljao dopisivanje niti tijekom godišnjih odmora, vjerskih blagdana ili državnih praznika, pa se gotovo redovito mogu susresti preadresirana pisma (upućena prema mjestu trenutnoga boravka) ili ona datirana npr. na 1. svibnja, 22. lipnja, 29. studenoga, 25. i 31. prosinca ili 1. siječnja.

Korespondencija je smještena u 29 arhivskih kutija te uključuje pisma, službene dopise, brzopjave, razglednice, dopisnice i čestitke. Obuhvaća dopisivanje za razdoblje nešto duže od 70 godina. Osim na hrvatskom, Gavazzi se dopisivao na njemačkom, engleskom, francuskom, talijanskom, češkom, slovačkom i ruskom jeziku.

Najranije je pismo datirano 11. srpnja 1921., a Gavazziju ga je uputio Vladimir Tkalčić,¹⁶ dok je posljednje odaslao Ivo Bona, Gavazzijev školski kolega, 14. siječnja 1992. godine. Korespondencija s Vladimirom Tkalčićem trajala je dugo, 49 godina, od 1921. do 1970., i po tom se s njom može usporediti još jedino korespondencija s Vilkom Novakom¹⁷ u trajanju od 56 godina, od 1935. do 1991.,¹⁸ koja je ujedno i najbrojnija (sadržava 478 pisama). Opsežnije su još korespondencije s Milenom S. Filipovićem¹⁹ (383 pisma), Nikom Kuretom²⁰ (269 pisma), Kazimierzom Moszynskim²¹ (245 pisma), Leopoldom Kretzenbacherom²² (239 pisma) i Borisom Orelom²³ (194 pisma).

¹⁵ Ovaj se broj, dakako, odnosi samo na broj pisama kao jedinica, dok količina njihovih priloga, odnosno ukupan broj listova, kako je vidljivo i iz primjera, znatno premašuje spomenutu brojku.

¹⁶ Vladimir Tkalčić (1883.–1971.), muzeolog i kulturni povjesničar, od 1918. radio u Etnografskom odjelu Hrvatskoga narodnog muzeja, 1933.–1952. ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.

¹⁷ Vilko Novak (1909.–2003.), etnolog, od 1948. do 1978. profesor etnologije na Filozofskom fakultetu u Ljubljani.

¹⁸ Sva su pisma unutar pojedinih cjelina, dakako, posložena po datumu na samom pismu ili, ako ovaj nije bio naznačen, po datumu poštanskoga pečata. U slučaju da se pismo nije moglo nikako datirati, stavljano je iza posljednjega pisma s poznatim datumom, odnosno na kraj korespondencije s dotičnom osobom, tj. ustanovom.

¹⁹ Milenko S. Filipović (1902.–1969.), etnolog i antropogeograf, 1930.–1941. profesor Sveučilišta u Skopju, 1944.–1955. radio u Etnografskom muzeju i Etnografskom institutu u Beogradu, zatim do 1962. na Sarajevskom sveučilištu.

²⁰ Niko Kuret (1906.–1995.), etnolog, od 1954. zaposlen u Institutu za slovensko narodopisje, od 1991. redoviti član SAZU.

²¹ Kazimierz Moszynski (1887.–1959.), poljski etnolog, pisac kapitalnih djela o kulturama slavenskih naroda (*Kultura ludowa Słowian. I. Kultura materialna*, Krakow, 1929.; *Kultura ludowa slowian II. Kultura duchowa*, Warszawa, 1940.)

²² Leopold Kretzenbacher (1912.), etnolog i kulturni povjesničar, dugogodišnji profesor etnologije na Sveučilištu u Münchenu.

Dopisivanje s drugim fizičkim i pravnim osobama nema toliki opseg. Uglavnom je riječ od nekoliko do nekoliko desetaka pisama po korespondentu, a postoji i nemali broj onih koji su odaslali (ili primili) samo jedno pismo. To su ponajviše bili studenti koji su Gavazziju javljali datum dolaska na ispitni rok ili njegova odjavljivanja, te nekolicina ljudi »na terenu«, koji su ga zadužili svojom gostoljubivošću za čestih ekskurzija i terenskih istraživanja, pa im je Gavazzi pisao u znak zahvale, obično šaljući fotografije snimljene tijekom tih putovanja.

Korespondenti

Iz prethodnih je redaka razvidno da je Gavazzijeva korespondencija u potpunosti vezana za njegov znanstveni i stručni rad. Ne čudi stoga niti struktura zastupljenih korespondenata. Ako izuzmemo nekolicinu hrvatskih etnologa koji su s Gavazzijem direktno surađivali na Odsjeku za etnologiju Filozofskoga fakulteta, Etnografskom muzeju ili Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, gotovo da i nema poznatijega etnologa ili folklorista s područja bivše Jugoslavije koji nije barem u nekoliko navrata korespondirao s Gavazzijem. Uzrok tomu bio je bez sumnje njegov neprijeoran autoritet na polju etnološke teorije i prakse izgrađen tijekom dugoga životnoga i radnoga vijeka. Iz velikoga broja etnologa, folklorista i etnografa s područja bivše države izabrana je nekolicina poznatijih:

Barjaktarović, Mirko (1912–?), etnolog, profesor na katedri za etnologiju Filozofskoga fakulteta u Beogradu (*50 pisama*), **Barlè, Janko** (1869.–1941.), povjesničar, etnograf i glazbeni pisac, dugogodišnji urednik i izdavač muzikološkoga časopisa *Sv. Cecilija* (*8 pisama*), **Baš, Angelos** (1926.), etnolog, djelatnik Etnografskoga muzeja i Instituta za slovensko narodopisje u Ljubljani (*68 pisama*), **Belaj, Vitomir** (1937.), etnolog, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (*16 pisama*), **Bošković-Stulli, Maja** (1922.), proučavateljica usmene književnosti, dugogodišnja djelatnica i ravnateljica Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu, redovita članica HAZU (*2 pisma*), **Čubelić, Tvrtko** (1913.–1995.), folklorist i povjesničar književnosti, profesor na Katedri za usmenu narodnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (*43 pisma*), **Ćurčić, Vejsil** (1868.–1959.), arheolog i etnograf, djelatnik Zemaljskoga muzeja i Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Sarajevu (*17 pisama*), **Dančetić, Vojislav** (1905.–1974.), lingvist i folklorist, profesor albanskoga jezika i književnosti na Filozofskom, odnosno Filološkom fakultetu u Beogradu (*4 pisma*), **Draškić, Miroslav** (1930.–1975.), etnolog i muzikolog, radio u Etnografskom muzeju u Beogradu i Etnografskom institutu SANU (*76 pisama*), **Drobnjaković, Borivoje** (1890.–1961.), antropogeograf, etnolog i muzikolog, kustos i ravnatelj Etnografskoga muzeja u Beogradu te redoviti profesor etnologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu (*167 pisama*), **Erdeljanović, Jovan** (1874.–1944.), etnolog, profesor na katedri etnologije Beogradskoga sveučilišta, član SANU (*5 pisama*), **Gahs, Aleksandar** (1891.–1962.), etnolog i teolog, profesor na Katedri za usporednu nauku o religijama na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, predavač

²³ Boris Orel (1903.–1962.), etnolog, poslije 1945. direktor Etnografskoga muzeja u Ljubljani, osnivač (1948.) i prvi urednik časopisa *Slovenski etnograf*.

opće i religijske etnologije u funkciji studija teologije, vrstan stručnjak za arktičke narode (18 pisma), **Grafenauer, Ivan** (1880.–1964.), povjesničar književnosti i etnograf, ravnatelj Instituta za slovensko narodopisje i redoviti član SAZU (20 pisma), **Ivančan, Ivan** (1927.), etnolog i etnokoreograf, suradnik Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu (4 pisma), **Janjić, Stjepan** (1926.–1992.), etnolog, kustos muzeja u Sarajevu i Karlovcu i muzejski pedagog Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu (30 pisma), **Kuhar, Boris** (1929.), etnolog, ravnatelj Slovenskoga etnografskog muzeja u Ljubljani (9 pisma), **Kulišić, Špiro** (1908.–?), ravnatelj Zemaljskoga muzeja, docent Filozofskog fakulteta u Sarajevu (15 pisma), **Kus-Nikolajev, Mirko** (1896.–1961.), etnolog i sociolog, jedan od začetnika sociološke znanosti u Hrvatskoj (6 pisma), **Ljevaković, Zvonimir** (1908.–1981.), koreograf narodnih plesova, začetnik etnokoreologije u Hrvatskoj (6 pisma), **Matičetov, Milko** (1919.), etnolog, kustos Etnografskoga muzeja u Ljubljani i viši znanstveni suradnik Instituta za narodopisje u Ljubljani (135 pisma), **Nikolić, Rajko** (1911.–?), etnolog, ravnatelj Vojvodanskoga muzeja u Novom Sadu (154 pisma), **Radauš-Ribarić, Jelka** (1922.), etnologinja, dugogodišnja djelatnica i ravnateljica Etnografskoga muzeja u Zagrebu (9 pisma), **Širola, Božidar**²⁴ (8 pisma), **Tkalčić, Vladimir**²⁵ (37 pisma), **Žganec, Vinko** (1890.–1976.), etnomuzikolog i melograf, djelatnik Etnografskoga muzeja i znanstveni suradnik Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu (1948.–1952. ravnatelj) (2 pisma).

Pored suradnika iz etnološke struke tu je, dakako, i velik broj znanstvenika i stručnjaka s drugih područja, poput geografije, povijesti, književnosti, jezikoslovlja, povijesti umjetnosti, arheologije i dr. Od važnijih valja istaknuti sljedeće:

Barada, Miho (1889.–1957.), povjesničar, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dopisni član JAZU (41 pismo); **Batović, Šime** (1927.), arheolog, kustos u arheološkom muzeju u Zadru, predavač prapovijesne arheologije i muzeologije na Filozofskom fakultetu u Zadru (2 pisma), **Benac, Alojz** (1914.–1992.), arheolog, ravnatelj Zemaljskoga muzeja u Sarajevu i profesor arheologije i povijesti staroga vijeka na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (17 pisma), **Bezljaj, France** (1910.–1993.), jezikoslovac, profesor na Filozofskom fakultetu u Ljubljani i redoviti član SAZU (4 pisma), **Brozović, Leander** (1897.–1962.), veterinar, povjesničar i muzealac, nastavnik povijesti veterinarstva na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu (58 pisma), **Bujas, Zoran** (1910.–2004.), psiholog, profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, rektor Zagrebačkoga sveučilišta i redoviti član JAZU (2 pisma), **Chloupek, Drago** (1899.–1963.), liječnik i filmski redatelj, djelatnik Škole narodnog zdravlja i voditelj njezina Odsjeka za nastavu i propagandu (2 pisma), **Duboković, Niko** (1909.–1991.), povjesničar, osnivač i dugogodišnji ravnatelj Historijskoga arhiva u Hvaru (5 pisma), **Fisković, Cvito** (1908.–1996.), povjesničar umjetnosti, kustos Arheološkoga muzeja u Splitu, ravnatelj Konzervatorskoga zavoda za Dalmaciju i voditelj Historijskoga instituta JAZU u Dubrovniku (3 pisma), **Freudenreich, Aleksandar** (1892.–1974.), arhitekt i kazališni djelatnik, intendant HNK u Zagrebu, proučavatelj hrvatske pučke arhitekture (3 pisma), **Fučić, Branko** (1920.–1999.), povjesničar umjetnosti i glagoljaštva, član suradnik HAZU (3 pisma), **Hamm, Josip** (1905.–1986.), filolog, redoviti profesor

²⁴ Vidi bilješku 9.

²⁵ Vidi bilješku 16.

slavenske filologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i na Bečkom sveučilištu (*10 pisma*), **Hauptmann, Ljudmil** (1884.–1968.), povjesničar, profesor na Sveučilištu u Ljubljani i Zagrebu (*9 pisma*), **Ilešič, Fran** (1871.–1942.), filolog, književni povjesničar i publicist, predsjednik Matice slovenske, profesor na Zagrebačkom sveučilištu (*2 pisma*), **Ivšić, Stjepan** (1884.–1962.), jezikoslovac, profesor slavenske poredbene gramatike na Zagrebačkom sveučilištu (*2 pisma*), **Karaman, Ljubo** (1886.–1971.), povjesničar umjetnosti i konzervator, voditelj Konzervatorskoga ureda u Splitu, ravnatelj Konzervatorskoga zavoda u Zagrebu (*19 pisma*), **Kušan, Jakša** (1900.–1980.), pjesnik, prozni pisac i dramatičar, osnivač Grupe sarajevskih književnika (*3 pisma*), **Maštrović, Vjekoslav** (1913.–1986.), bibliotekar i kulturni djelatnik, ravnatelj Naučne biblioteke u Zadru i tamošnjega Instituta JAZU (*11 pisma*), **Matasović, Josip** (1892.–1962.), povjesničar, kustos Narodnoga muzeja u Zagrebu, profesor na Filozofskom fakultetu u Skopju, ravnatelj Državnoga arhiva u Zagrebu i profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (*47 pisma*), **Matz, Rudolf** (1901.–1988.), skladatelj i glazbeni djelatnik, profesor na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, glavni tajnik i predsjednik Hrvatskoga pjevačkog saveza (*2 pisma*), **Petricioli, Ivo** (1925.), povjesničar umjetnosti, profesor povijesti umjetnosti srednjega vijeka na Filozofskom fakultetu u Zadru, redoviti član HAZU (*3 pisma*), **Polenaković, Haralampije** (1909.–?), književni povjesničar, profesor i dekan Filozofskoga fakulteta u Skopju, predsjednik vijeća Instituta za folklor i predsjednik znanstvenoga vijeća Instituta za nacionalnu istoriju Makedonije (*3 pisma*), **Prelog, Milan** (1919.–1988.), povjesničar umjetnosti, profesor povijesti umjetnosti srednjega vijeka na Filozofskom fakultetu i suosnivač Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu (*2 pisma*), **Rendić Miočević, Duje** (1916.–1993.), arheolog, kustos i ravnatelj Arheološkoga muzeja u Splitu, profesor klasične arheologije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te ravnatelj Arheološkoga muzeja u Zagrebu (*2 pisma*), **Szabo, Gjuro** (1875.–1943.), povjesničar, konzervator i muzeolog, ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt i ravnatelj Muzeja grada Zagreba (*4 pisma*), **Švob, Držislav** (1907.–1945.), povjesničar, ravnatelj Hrvatskoga državnog povijesnog muzeja i profesor na Katedri za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (*2 pisma*), **Thaller, Lujo** (1891.–1949.), internist i povjesničar medicine, voditelj internoga odjela Bolnice sestara milosrdnica te profesor povijesti medicine na Medicinskom fakultetu u Zagrebu (*2 pisma*), **Ujević, Mate** (1901.–1967.), književnik i leksikograf, djelatnik Leksikografskoga zavoda u Zagrebu i pokretač *Hrvatske enciklopedije* (*2 pisma*).

ZAGREB
BROJ IVANA MAZURANIĆA 27.
11. VII. 1921.

ETNOGRAFSKI
ODIO.

Dragi gospodine doctore!

Već sam pisao s veseljem pismo,
pa vam odmah i odgovaram.

Čovek imam sporazuma i glade
sвих predmeta, koji se odnose
na vojnu histor. Srećno odmah vam,
kao i glade svih, koji predlažu
pa odmah.

Šta li naradila imate, mislim
i "mogućih" opazaka? To li misli,
tad mislite od svake vrste pa i pa

Oni su mi, sudore, nabažite takodje
od svakog tija po 1 knud. Sast
od knudovih belgit, i interesantnijih
ko 2, no nabažo trebamo sve
tipove, jer se leže nabažo ko
nabažo knudovih. U knudovih sam
obavijest, u knudovih sam knudovih
Knudovih, Knudovih i knudovih (pa
Još). Dakle najviše ipak ne se čuti
samo jedan knud, gdje se knudovih
nabažo.

Ali vam je knudovih, nabažo da
nabažo knudovih knudovih knudovih
(knudovih knudovih), ali knudovih knudovih knudovih
knud, koji je knudovih, knudovih
knudovih.

Da knudovih knudovih, knudovih
knud, knudovih knudovih da knudovih knudovih,
da knudovih knudovih knudovih
nabažo knudovih knudovih knudovih
knudovih knudovih i knudovih knudovih
i knudovih, da knudovih knudovih knudovih
knudovih knudovih, knudovih je knudovih

knudovih? Bi li knudovih knudovih
knudovih knudovih knudovih knudovih?
i knudovih? knudovih?

Može li vam još knudovih
knudovih, ali knudovih knudovih,
jer knudovih knudovih, knudovih
knudovih knudovih, knudovih knudovih,
jer knudovih knudovih knudovih.

Poznatiji knudovih knudovih knudovih
u knudovih, pa knudovih knudovih
jer knudovih knudovih knudovih.

Knudovih je knudovih knudovih
u knudovih, koji je knudovih knudovih,
diti. knudovih knudovih knudovih
osobito je knudovih knudovih knudovih
vade a a knudovih knudovih knudovih
velikim knudovih knudovih knudovih
govim knudovih knudovih, pa knudovih knudovih
to knudovih knudovih i knudovih knudovih
knudovih knudovih knudovih,
Zato li vam knudovih knudovih
i knudovih knudovih knudovih
Vam knudovih knudovih

1. Pismo Vladimira Tkalčića Milovanu Gavazziju od 11. srpnja 1921., najranije pismo korespondencije.

O iznimnu Gavazzijevu ugled u europskim i svjetskim etnološkim krugovima svjedoči korespondencija s prilično velikim brojem poznatih znanstvenika, od kojih ćemo spomenuti nekoliko: **Andrasfalvy**, **Bertalan** (1931.), mađarski etnolog (9 pisama), **Bogatyrev**, **Petr G.** (1893.–1971.), ruski etnolog i folklorist (58 pisama), **Birket-Smith**,

Kay (1893.–1977.), danski etnolog, autor djela *Putovi kulture*,²⁶ Kopenhagen, 1941.–1942. (10 pisama), **Dyggve, Ejnar** (1887.–1961.), danski arhitekt i arheolog, istraživač Salone (3 pisma), **Erixon, Sigurd** (1888.–1968.), švedski etnolog i povjesničar kulture (48 pisama), **Haberlandt, Arthur** (1889.–1964.), austrijski etnolog i etnograf, ravnatelj Austrijskoga etnografskog muzeja u Beču (15 pisama), **Hohenwart-Gerlachstein, Anna** (1909.–?), austrijska etnologinja (59 pisama), **Jacobeit, Wolfgang** (1921.), njemački kulturni povjesničar i etnolog, dugogodišnji profesor na Humboldtovu sveučilištu u Berlinu (52 pisma), **Jerabek, Richard** (1930.), češki etnolog, profesor na Masarykovu sveučilištu u Brnu (26 pisama), **Krader, Barbara**, američka etnomuzikologinja (59 pisama), **Kuba, Ludvik** (1863.–1956.), češki etnomuzikolog, autor brojnih rasprava o glazbi i folkloru južnoslavenskih naroda (11 pisama), **Mosely, Philipp E.** (1905.–1972.), američki kulturni antropolog, profesor na sveučilištima Cornell i Columbia (11 pisama), **Niederle, Lubor** (1865.–1944.), češki arheolog i antropolog, jedan od utemeljitelja i najuglednijih predstavnika slavenske arheologije (1 pismo), **Oinas, Felix, J.** (1911.–2004.), američki kulturni antropolog, profesor kultura slavenskih i srednjoazijskih naroda na Sveučilištu u Indiani (39 pisama), **Olbrechts, Frans** (1899.–1958.), belgijski lingvist i kulturni antropolog (64 pisma), **Schebesta, Paul** (1887.–1967.), misionar i etnograf, jedan od najboljih poznavatelja pigmejskih kultura (23 pisma), **Schneeweis, Edmund** (1886.–1964.), slavist i etnolog, profesor na sveučilištima u Beogradu, Pragu, Rostocku i Berlinu, autor niza stručnih radova s područja lingvistike i etnologije južnoslavenskih naroda (71 pismo), **Vakarelski, Hristo** (1896.–1979.), bugarski etnolog (16 pisama).

Pored fizičkih osoba u Gavazzijevoj se korespondenciji nalazi i velik broj domaćih i inozemnih ustanova (instituta, akademija, zavoda, fakulteta, uredništava časopisa i sl.).²⁷ Po opsegu je korespondencija s pravnim osobama znatno manja, odnosno obuhvaća manji broj korespondenata i manji broj dopisa nego je to slučaj s fizičkim osobama. Dopisivanje s pravnim subjektima također je bilo, što je samo po sebi razumljivo, stručne naravi. Spomenut ćemo nekoliko primjera: **AIESSEE** (Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen) (8 dopisa), »**Anthropos**«, Internationale Zeitschrift für Völker und Sprachenkunde (12 dopisa), **Bibliographisches Institut Mannheim** (7 dopisa), **Blgarska akademija na naukite**, Sofija (3 dopisa), **CIAP** (Commision Internationale des Arts et Traditions Populaires) (30 dopisa), **CIFES**

²⁶ U izvorniku *Kulturens veje*, Kobenhavn, 1941.–1942.

²⁷ Ovdje valja naglasiti da je prilikom sređivanja ove vrste korespondencije bilo nedoumica budući da je u nekim slučajevima korespondencija pojedine ustanove usko vezana za korespondenciju osobe koja je u njoj djelovala. Zbog toga u spomenutim situacijama nije bilo moguće odvojiti jednu od druge, te je ista uvrštena u korespondenciju fizičke osobe uz naznaku da je riječ i o korespondenciji vezanoj za dotičnu ustanovu. Primjerice korespondencija Vilka Novaka povezana je sa Slovenskom akademijom; Vere Bajalović, Đurđice Petrović, Branislava Rusića vezana je za Etnološko društvo Jugoslavije.

Na spomenuti se način postupilo zbog zatečenoga stanja te zbog činjenice da je sam Gavazzi odgovore na pisma koje je slala (fizička) osoba u ime neke ustanove u pravilu adresirao samo na tu osobu, a ne na ustanovu. Na taj se način rješavanje nedoumice oko pripadnosti pisama određenom korespondentu (pravnoj ili fizičkoj osobi) zakompliciralo i stvarno se njihova pripadnost na precizan način mogla rješavati samo uvidom u sadržaj, što bi podrazumijevalo čitanje svakoga pisma. Drugi je pak problem kod sadržajnoga određivanja taj što se unutar jednoga pisma poslanoga u ime ustanove vrlo često nalazi dio vezan i za fizičku osobu i obrnuto.

(Comité International du Film Ethnographique et Sociologique) (22 dopisa), **Etnografski muzej u Beogradu** (13 dopisa), **Hrvatsko etnološko društvo**, Zagreb (85 dopisa), **Institut für den wissenschaftlichen Film**, Göttingen (12 dopisa), **Jugoslavenski institut za zaštitu spomenika kulture**, Beograd (34 dopisa), **Komitet za kulturu i umjetnost Vlade FNRJ** (10 dopisa), **Leksikografski zavod**, Zagreb (13 dopisa), **Ljudska univerza v Mariboru** (3 dopisa), **Matica hrvatska**, Zagreb (6 dopisa), **Napredak** (hrvatsko kulturno društvo), Sarajevo (4 dopisa), **Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture**, Split (2 dopisa), **Republički savjet za naučni rad SR Hrvatske**, Zagreb (4 dopisa), **Savez kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske**, Zagreb (7 dopisa), **SIEF** (Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore) (3 dopisa), **Slavisches Seminar**, Universität Basel (5 dopisa), **Stiftung F. V. S.**, Hamburg (15 dopisa), **Südosteuropa Gesellschaft**, München (15 dopisa).

Richard Jerábek
Prano

Zagreb, 2. X. 1964.

Vážený pane kolego !

Doufám, že ne budete pokládati za zlé, že se Vám teprv dnes hlásím po našich rozhovorech v Moskvě a že vlastně tak pozdě také odpovídám na Vaš dopis ze dne 24. VI. tohoto roku. Pořád jsem nade vše míru obtížen spoustou prací, zvláště různých úředních a jiných zádržek, v poslední době také zkouškami a t.d. a kromě všeho i těžkou nemocí v rodině.

Proponovanou výměnu publikací po př. nové navázání styku bychom si také přáli a v tomto smyslu připojuji zdesoupis některých publikací, které máme ku dispozici po př. můžeme ich obstarati. Prosím abyste si vybral to co ve Vaši knihovně schází a máte o to zájem.

Děkujeme Vám srdečně za laskavost, že byste nám mohly obstarati naše desiderata z ČSSR - jak první takovou bychom mohly ~~uvést~~ uvést novou publikaci o Podluží, o kterou máme ovšem zájem také speciálně vzhledem k chorvatským kolonistům.

Výměnu exkursí studentu by bylo možná uspořádati - ale to teprv snad v příštím roku (v tomto roku uskutečnila se - s některými finančními obtížemi s naší strany - exkurze ~~poslých~~ poslých studentů etnologie z Poznaně - jak to už víte). Starostou našeho Oddělení pro etnologii je v tomto škol. roku prof. B. Bratanić.

Nesmírně lituji, že bylo úplně nemožná zúčastniti se konference v Krakově - doufejme, že se práce Komise pro výzkum karpatské lidové kultury v budoucnosti ještě lépe rozvine - a snad se při nějaké příští konferenci zase setkáme a pohovoříme.

S touto nadějí, očekávaje Vaše desiderata, šlu mnoha srdečných kolegiálních pozdravů

Y.G.

2. Koncept Gavazzijeva odgovora Richardu Jerabeku od 2. listopada 1964., pisan češkim jezikom.

Umjesto zaključka

Korespondencija svjedoči o iznimnoj intelektualnoj, znanstvenoj i radnoj sposobnosti Milovana Gavazzija, a njezina količina rijetko će koga ostaviti ravnodušnim. Gotovo cijeloga života Gavazzi je s istim ritmom i predanošću pisao i odgovarao na dopise. Iz ponekih se pisama može iščitati da mu je to oduzimalo puno vremena, pa je, kako je govorio, »zaostatke« u prepisci nastojao nadoknaditi kad god je mogao, najčešće otkidajući od vremena predviđenoga za odmor, tijekom praznika ili blagdana. Koliko se brinuo o dopisivanjima ponajbolje svjedoči činjenica da je pisao i, u većini slučajeva, sačuvao koncepte vlastitih pisama i odgovora na ona koja je primio, pa imamo gotovo cjelovit uvid u njegovo dopisivanje. Iz toga se lako može iščitati ozbiljnost, sistematičnost i preciznost njegova rada.

Korespondencija potvrđuje otprije poznatu činjenicu da je Gavazzi bio najugledniji etnolog bivše države i da se bez njegova stručnoga mišljenja, podrške ili savjeta rijetko započinjao ili završavao iole važniji posao vezan za struku. Njegov je autoritet u poznavanju kulturne baštine hrvatskoga i ostalih (južno)slavenskih naroda bio neprijeporan. O tom svjedoči i dopisivanje s brojnim uglednim etnologima i kulturnim antropolozima iz Europe i Amerike te često dopisivanje s priznatim stručnjacima drugih disciplina. Ipak, daleko potpuniju predodžbu Gavazzijeva života i rada imat ćemo tek nakon potpunoga sređivanja njegova osobnoga fonda, kojega je korespondencija samo jedan dio.

Zusammenfassung

KORRESPONDENZ DES MILOVAN GAVAZZI IM KROATISCHEN STAATSARCHIV

Die Korrespondenz des Milovan Gavazzi (1895–1992), einen sehr angesehenen Ethnologen und langjährigen Professor für Ethnologie an der Philosophischen Fakultät in Zagreb, übernahm Kroatisches Staatsarchiv mehrfach (2000–2003) von der Abteilung für Ethnologie und Kulturanthropologie der erwähnten Fakultät zusammen mit anderen Unterlagen aus seinem handschriftlichen Nachlass. Im Artikel versucht man aufgrund der vertretenen Korrespondenten den Charakter des Briefwechsels zu analysieren und eine möglichst klare Einsicht in die fachliche und pädagogische Tätigkeit des Professors während seiner langjährigen Arbeit zu gewähren. Eine der wichtigsten Eigenschaften der Korrespondenz ist neben ihrer Umfangs (1368 Korrespondenten und ca. 11 900 Briefe), ihre Vollständigkeit, da neben empfangenen Briefe auch die Konzepte von Gavazzi's Antworten an die Korrespondenten erhalten wurden. Eine solche Struktur sowie die vertretenen Korrespondenten, egal ob es sich dabei um natürliche oder juristische Personen handelt, bekräftigen die allgemeine Meinung über die Anerkennung, die Gavazzi in heimischen und ausländischen ethnologischen und kulturanthropologischen Kreisen genoss, über seine unerschöpfliche Arbeitsenergie und vollständige Ergebenheit der Wissenschaft, sowie über seine Bemühungen die Ethnologie in die Reihe der geschätzten Sozial- und Geisteswissenschaften einzugliedern.

Schlüsselwörter: *Milovan Gavazzi, Korrespondenz, Kroatisches Staatsarchiv, persönlicher Archivbestand*

Übersetzung Danijela Marjanić